

VOORBIJ DE RANDSTAD

Een regionale blik levert 'andere' geschiedenis op

De verhouding tussen de Randstad en de rest van Nederland is altijd wat moeizaam geweest. Vanuit de Randstad wordt nogal eens neergekeken op 'de provincialen' en omgekeerd lijken nogal wat regionalen met enige afgunst of afkeer 'de stadsen' te benaderen. In de politiek zien we dat bijvoorbeeld in de discussie over de aardbevingen in Groningen. Maar ook in onze geschiedenislessen speelt deze tegenstelling een rol. We kijken hierin vooral door een Randstedelijke bril naar de geschiedenis.

De tegenstelling tussen de Randstad en de rest van Nederland is te zien in de geschiedenisboekjes die gebruikt worden; de geschiedenis zoals we die op school, maar ook daarna voorgeschoteld krijgen, is vaak sterk georiënteerd op de Randstad. Met de Randstad bedoel ik dan: Zuid- en Noord-Holland, maar – vanuit historisch oogpunt – reken ik daar ook handelssteden in Zeeland en de kuststreek van Noord-Nederland bij. Zeg maar het kerngebied van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden in de zeventiende en achttiende eeuw. Over Zuid- en Oost-Nederland lees je bar weinig, hoogstens in de marge van deze Randstedelijke ontwikkeling. Als gebied waar vijandelijke legers slag leverden of als verlengstuk van de ontwikkelingen in het gewest Holland, zoals in het standaardwerk van Maarten Prak over de Gouden Eeuw (2012).

SCHOOLBOEKEN

Neem bijvoorbeeld de veel op basisscholen gebruikte schoolboekjes van de methode *Wijzer door de Tijd*. Mooie boekjes, maar van de 48 kleine hoofdstukjes die over Nederland gaan (vanaf 1600) gaat er nog niet één over Zuid- of Oost-Nederland of het leven op het platteland – het blijft bij een half hoofdstukje over arme turfstekers in Drenthe. Dit is des te opmerkelijker, omdat toen ongeveer vijftig procent van de bevolking op het platteland woonde en daar in de meeste gevallen als boer of boerenknecht werkte. Rond 1850 was

dat nog rond de veertig procent. Veel moderne Nederlanders hebben hun *roots* in een eeuwenoude boerencultuur, dat wordt nogal eens vergeten. In de boeken voor het voortgezet onderwijs – denk aan *Feniks* en *Geschiedeniswerkplaats* – is het niet anders. Hoewel het daar misschien beter te begrijpen valt; in die fase van het onderwijs bepaalt de wereldgeschiedenis sterk de opzet van een boek. Maar toch: wanneer Nederland ter sprake komt, gaat het bijna altijd over Holland (de Randstad). En wordt er meer in algemene termen over de Nederlandse geschiedenis gesproken, dan worden veel voorbeelden juist aan het stedelijke 'Holland' ontleend. Er valt nog iets op. Vaak wordt er in deze boeken uitvoerig stilgestaan bij de boeren op het Franse platteland en de feodale verhoudingen aldaar, dit als aanloop naar het behandelen van de Franse Revolutie. Ook gaat er vaak veel aandacht uit naar het Chinese platteland tijdens de keizertijd, als voedingsbodem voor de revolutie van Mao. Een beetje kort door de bocht zouden we kunnen stellen dat de Nederlandse middelbare scholier meer leert over het leven van arme Franse en Chinese boeren in de negentiende eeuw, dan over arme boeren op de schrale zandgronden in Brabant en Oost-Nederland in dezelfde tijd.

BEKAAID

Natuurlijk, de grote historische gebeurtenissen speelden zich vooral af in het gebied van de huidige Randstad en ook de

politiek werd natuurlijk sterk bepaald vanuit Den Haag. Maar is het ook niet de taak van historici (en anderen) het leven van de gewone man en vrouw in beeld te brengen? Bijvoorbeeld het leven van arme boeren op de zandgronden van Brabant of de Achterhoek? Geschiedenis is meer dan het verhaal van beroemde personen, oorlogen en revoluties. Dat besef is bij historici vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw wel steeds meer doorgedrongen, maar opvallend genoeg gaat het dan weer vaak over de gewone man of vrouw in de Randstad – bijvoorbeeld over het leven van arme fabrieksarbeiders in de negentiende-eeuwse fabrieks-

'DE NEDERLANDSE MIDDELBARE SCHOLIER LEERT MEER OVER HET LEVEN VAN ARME FRANSE EN CHINESE BOEREN IN DE NEGENTIENDE EEUW, DAN OVER ARME BOEREN OP DE SCHRALLE ZANDGRONDEN IN BRABANT EN OOST-NEDERLAND IN DEZELFDE TIJD'

steden of het leven van matrozen op de schepen van de VOC. Het leven van de gewone boer of boerenknecht in Brabant, Limburg, Gelderland, Twente of Drenthe komt er bekaaid vanaf. En als er dan al boeken over verschijnen, zijn die niet in de eerste plaats gericht op een groot publiek. Juist een minder Randstedelijke oriëntatie op de het verleden levert een andere kijk op de geschiedenis van ons land op. Soms zelfs een ronduit verrassend ander beeld, waarbij dan ook het leven van 'de gewone man en vrouw' van *buiten* de Randstad scherp in beeld komt. Ook zij ►

Leo Salemink is docent geschiedenis en freelance redacteur.

Boeren en boerinnen aan de ingang van een markthal met eierverkoop. Tekening van Kasper Niehaus. Foto: Nederlands Openluchtmuseum, Arnhem.

vormen een onderdeel van onze geschiedenis. Al is het alleen maar omdat al die mensen in de steden grotendeels door hen gevoed moesten worden. Zonder aardappels uit de provincie ging het niet goed in de fabriekssteden van de negentiende eeuw.

CHAOTISCHE PERIODE

Nog enkele concrete voorbeelden ter illustratie, ontleend aan het zojuist verschenen boek *On-dankbare Grond* van ondergetekende en zijn broer. In dit boek proberen wij het leven van kleine

kunst, wetenschap en handel. De schoolboekjes staan er vol mee. De Achterhoek – waar onze ‘voormoeder’ Hille op een boerderij bij Sinderen woonde – ging toen, net als veel andere plaatsen in Zuid- en Oost-Nederland, door een zeer chaotische periode: een jarenlange oorlog tussen de Spaanse troepen en de legers van Oranje met een ongekende verwoesting van het platteland. Bepaald geen Gouden Eeuw voor de mensen daar, en zeker niet voor de eenvoudige boeren. Men was massaal op de vlucht, de dorpen ontvolkten en er vonden op grote schaal verkrachtingen plaats. Vele jaren was het leven er tot op het bot verstoord en dat herhaalde zich daarna nog een paar keer. Even leek het rustiger leek te worden, tot het Rampjaar in 1672 met wederom strijd en ellende in de buiten-Randstedelijke gebieden.

Een voorbeeld uit de tijd rond 1800, de periode van de Bataafse Republiek en de Franse overheersing. In de Randstedelijke geschiedschrijving lees je veel over de

idealen van de Franse Revolutie: vrijheid, gelijkheid en broederschap. Voor de burgers in de steden veranderde er dan ook veel ten goede – meestal laat men bij deze periode ook het moderne Nederland beginnen. Een van die prachtige Franse idealen was de afschaffing van grootgrondbezit. In Frankrijk werd in het kader daarvan de adel vaak op verschrikkelijke wijze vervolgd. In de Achterhoek ging het er minder radicaal aan toe. Weliswaar was de afschaffing van het grootgrondbezit ook hier een politiek onderwerp, maar dan op beperkte en minder bloedige wijze. Wat betekende dit ideaal voor onze voorvader Willem Salemink? Willem woonde met zijn vrouw Henrica op boerderij Kempen in Silvolde. De grond was in het bezit van de Gelderse Rekenkamer, een grootgrondbezitter in die tijd. Ook hier ging men rond 1805 over tot verkoop van de grond aan de boeren. Maar wat was het geval? Als je grond wilde kopen, dan moest je betalen, en daar hadden Willem en Henrica het geld niet voor.

‘GEEN GOUDEN EEUW OP HET PLATTELAND: MEN WAS MASSAAL OP DE VLUCHT EN ER VONDEN OP GROTE SCHAAL VERKRACHTINGEN PLAATS’

(pacht)boeren vanaf 1600 in beeld te brengen aan de hand van onze eigen familiegeschiedenis in de Achterhoek en Liemers – maar het had ook Brabant of Twente kunnen zijn. Het gaat om het leven op de arme zandgronden van Oost- en Zuid-Nederland waar eeuwenlang halffeodale verhoudingen de economische basis van het bestaan vormden. Rond 1600 was de opkomst van de Gouden Eeuw met onder andere de oprichting van de VOC en later de bloeiperiode van

Plaggenhut van Stoffer Slomp in Ruinen, Drenthe, 1920. Foto: Klaas Uilkema.

'Ben Hur Race'
tijdens de Zwarte
Cross 2010.
Foto: Ciell.

Een wat rijkere boer uit de omgeving kocht uiteindelijk in 1807 de boerderij van Willem en Henrica op, en ze moesten vertrekken. Ze verkochten twee paarden, de enkele koeien en varkens en trokken met hun kleine kinderen naar Isselburg, net over de grens in Duitsland. Daar werkte Willem – volgens de zeer beperkte bronnen over die periode – als boerenknecht of misschien ook als fabrieksarbeider. Het moet een schamele periode geweest zijn voor het gezin. Het mooie ideaal van de Franse Revolutie bleek voor hen heel anders uit te pakken.

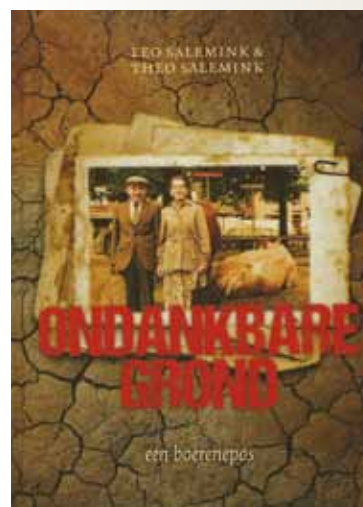
BELLE ÉPOQUE?

In de tijd rond 1880 begon in het westen van ons land de industrialisatie op gang te komen. Deze periode, die ook wel de belle époque ('het mooie tijdperk') wordt genoemd, was voor veel mensen een tijd van optimisme en onbezorgdheid. Iets wat voortkwam uit de relatieve politieke rust, de grote ontdekkingen van die tijd en de opbloeiende industrie en cultuur. In 1889 vond in Parijs de wereldtentoonstelling plaats, met de Eiffeltoren als symbool van de technische vooruitgang. Zelfs de arbeiders in de steden begonnen het een klein beetje beter te krijgen. Maar op

het platteland verliep de geschiedenis anders. Onder invloed van een steeds verder doorgevoerde liberale handelspolitiek werd de Nederlandse markt in korte tijd overspoeld met goedkoop graan en vlees uit Amerika, dat met grote oceaanstomers in overvloed werd aangevoerd. Daar konden vooral de kleine boeren in Oost- en Zuid-Nederland niet tegenop. Veel boeren gingen failliet, waaronder onze overgrootvader Gradus Salemink. Ze trokken naar de steden of emigreerden. Geen optimisme en vooruitgang, maar persoonlijke drama's die tot ver in de twintigste eeuw in boerenfamilies als familiedrama's doorverteld werden.

Toch was het buiten de Randstad soms juist beter of zeker niet slechter. Zo kon je tijdens de Tweede Wereldoorlog vaak beter op het platteland wonen dan in de stad. Natuurlijk moest je oppassen, maar er was een groot voordeel: eten was er altijd wel op een boerderij. De omgang met gewone Duitse soldaten was – zo hoorden we van onze ouders – vaak ook gemoedelijker, vooral als het soldaten waren met een boerenachtergrond en de SS ver weg was. Zelfs de 'culturele revolutie' van de jaren zestig en zeventig verliep bijvoorbeeld in de Achterhoek anders dan

in Amsterdam. Weliswaar ook met anarchistische trekjes, maar ruiger en soms ook antistedelijk en anti-intellectueel. Popgroep Normaal en de Zwarte Cross zijn daar sprekende voorbeelden van. Kortom, met een niet-Randstedelijke bril naar het verleden kijken, levert vaak een 'andere' geschiedenis op. Niet een meer dramatische of een mooiere, maar vooral een *andere* geschiedenis dan die we vaak in de schoolboekjes voorgeschoteld krijgen. In veel gevallen ook een geschiedenis van hardwerkende en eenvoudige mensen, de voorouders van miljoenen moderne Nederlanders. ■

ONDANKBARE GROND. EEN BOERENEPOS.

Leo en Theo Salemink (Uitgeverij Fagus, Aalten 2014), 310 blz., € 19,95